

URTX

ANTICLERICALISME POPULAR DURANT LES DÈCADES
DE CANVI DE SS. XIX I XX. UNA APROXIMACIÓ A LES
ARRELS SOCIALS, MENTALS I CULTURALS DEL FENOMEN

(APORTACIÓ D'EXEMPLES DE LA CATALUNYA OCCIDENTAL)

Joaquim Capdevila Capdevila

ANTICLERICALISME POPULAR DURANT LES DÈCADES DE CANVI DE SS. XIX I XX.
UNA APROXIMACIÓ A LES ARRELS SOCIALS, MENTALS I CULTURALS DEL FENOMEN
(APORTACIÓ D'EXEMPLES DE LA CATALUNYA OCCIDENTAL)

Abstract

Este artículo pretende hacer una aproximación a las raíces sociales, mentales y culturales del anticlericalismo popular en Catalunya desde los últimos años del siglo XIX hasta los años de la Segunda República. Para ilustrar este fenómeno, proponemos diversos ejemplos concernientes a las comarcas de Lleida. En lo que se refiere a las motivaciones de este anticlericalismo, destacamos dos grandes factores: por un lado, el cometido plural de legitimación que ajerce la Iglesia para con los sectores pudientes de la sociedad; y por otro lado, las poderosas sugerencias de cerrazón institucional y de negación de los disfrutes materiales, que, en términos simbólicos, transmiten la Iglesia y sus ministros, como resultado del rearmamiento litúrgico y apostólico en general que la Iglesia impulsa durante este periodo, y como consecuencia de los discursos morales asociados al nuevo marco devotivo que ésta fomenta, del cual sobresalen los cultos al Sagrado Corazón de Jesús (Cristo Rey) y a la Inmaculada Concepción (María). Por otra parte, el artículo incide también en las celebraciones anticlericales, especialmente en aquellas protagonizadas por el republicanismo popular, destacando de las mismas la voluntad de competencia directa con respecto a los ritos católicos.

This article aim is to come closer to the social, mental and cultural roots of the popular anti-clericalism in Catalonia from the last years of the XIX century to the years of the Second Republic. To illustrate this phenomena, we propose several cases occured in the region of Lleida. Concerning the reasons of this anti-clericalism, we can highlight two of them: on the one hand, the plural job of recognition that the Church carries out with regard to the well-off social groups and, on the other hand, the powerful suggestions of closeness and denial of the collective material joys that, in symbolic terms, this institution transmits as a consequence of either its liturgical and apostolic rearrangements, in general, and the moral speeches associated to the new devotion framework it incites, from which the worship to the Sacred Heart of Jesus and the Blessed Virgin (Mary) are notable. We also anlyse the anti-clerical celebrations, especially those which are carried out by the popular republicanism, whose will of direct competence with the catholic events is worthy to mention.

Paraules clau

Anticlericalisme, republicanisme i laïcisme (populars); secularització; catolicisme, rearmament catòlic, legitimació clerical (de posicions de classe social), *clericalització* (tancament clerical); contracelebració de rituals catòlics; masculinitat i feminitat; Catalunya; Restauració monàrquica i II República.

1. Un marc teòric interpretatiu

La qüestió de l'anticlericalisme ha estat, sens dubte, un dels grans temes recurrents de la historiografia, de l'antropologia i de la sociologia contemporànies, havent merescut un interès especial per part dels estudiosos dels països –els catòlics mediterranis– que més tradicions i expressions anticlericals han protagonitzat. La complexitat del tema, prèvies ideològiques al marge, n'ha dificultat la fixació d'una causalitat més o menys objectiva. La complexitat de l'anticlericalisme durant el període que proposem és inseparable de diverses qüestions. D'entre aquestes, podem destacar el caràcter polèdric del fenomen: polític, cultural, mental, etc; el fet que alhora que es tracta d'un fenomen secular, que arrela ja en les societats rurals preindustrials com evidència el seu folklore –el del del cycle del carnaval, de manera ben particular– està alhora fortament marcat pels canvis i per les turbulències contemporànies; o el fet que, si bé té una projecció social evident, vehicula també sovint profundes implicacions subjectives; i encara, la circumstància que, des del s. XIX especialment, l'anticlericalisme ha tingut un caràcter interclassista.

L'objectiu d'aquest article és assajar un model interpretatiu de l'anticlericalisme popular contemporani, centrant-nos en les possibles raons d'ordre social, mental i cul-

tural del fenomen. Amb aquest propòsit, hem tingut en compte principalment les dinàmiques de naturalesa diversa esdevingudes a Catalunya durant les dècades de canvi de segles XIX i XX.

A Catalunya, d'ençà sobretot els últims anys del s. XIX s'hi produeix una intensificació de l'anticlericalisme popular. Es tracta, segurament, de la primera articulació realment massiva de l'anticlericalisme contemporani a Catalunya i a Espanya, la qual, amb intensitats diferents, s'allargassa fins a la Guerra Civil del segle XX. Entre els factors d'ordre polític que expliquen el fenomen poden aduir-se els següents: la severa crisi política, social i moral del 1898; la recomposició i reactivació que se'n sobrevé del republicanisme; l'agudització de les posicions anticlericals en el republicanisme, per part sobretot del lerrouxisme i de cert republicanisme afí romàs a Unió Republicana; una coincident demagògia anticlerical per part del sindicalisme cenetista a partir dels anys deu; les conjunturals agitacions i propostes anticlericals que promou el Partit Liberal coincidint amb els últims governs de Sagasta de 1901-1902 i amb el govern de Antonio Cánovas de 1910-1912; i els convulsos anys de crisi política i social –els successos de l'estiu de 1917, l'extrema violència de classes, les Guerres del Rif, etc.– que marquen l'últim tram de la monarquia liberal de la Restauració¹.

¹ Sobre aquest ventall de factors i circumstàncies, volem destacar les aportacions que fan els historiadors Stanley G. Payne, i Manuel Suárez Cortina i Julio de la Cueva Merino. Vegeu: G. PAYNE, STANLEY: *El catolicismo español*, Col. España Escrita, Editorial Planeta, Barcelona 2006 ps.123-200; i els capítols: CORTINA SUAREZ, Manuel: *Anticlericalismo, política y religión durante la Restauración*, dins DDAA: *El anticlericalismo español contemporáneo*, Col. Historia, Biblioteca Nueva, Madrid 1998, ed. a cura de Emilio La Parra López i Manuel Suárez Cortina, ps. 127-210; i DE LA CUEVA MERINO, Julio: *El anticlericalismo en la Segunda República y la Guerra Civil* (ps. 211-296 de l'obra col·lectiva ara referenciada).

D'altra banda, quant a les raons d'ordre social, mental i cultural que centren l'interès d'aquest article podrien reportar-se les que enunciem tot seguit. En primer lloc, el paper que fa l'Església de legitimació de l'estatus de les classes benestants i de l'ordenació social en general². Aquest és un paper que, atesa la força social que l'Església té en aquests moments, amb actes, activitats i immobles que tenen una gran visibilitat social i que aconsegueixen nivells potents de projecció simbòlica, esdevé del tot fonamental. Val a dir que la legitimació que, amb caràcter recíproc, obtenen el clergat i l'Església en general de les privilegiades relacions que mantenen amb les classes benestants, és un altre aspecte ben incisiu d'aquest paper que fa l'Església de sanció de l'ordenació social. No cal dir que aquesta funció que fa l'Església –central en aquest moment històric– de legitimació d'uns ordres socials que entrenyen molta injustícia objectiva i subjectiva, i que generen molta conflictitat, desvetlla importants contradiccions amb el missatge evangèlic, que no s'estarà de denunciar i explotar l'anticlericalisme polític.

D'altra banda, i relacionat amb el factor ara exposat, n'hi ha un altre que coincideix actiuament en excitar l'anticlericalisme –sobretot el popular– a partir de meitat segle XIX. Ens referim a les potents privacions i restriccions que, especialment als ulls del món masculí popular, mana l'Església, a través de la seva presentació simbòlica i del seu discurs públic. Sens dubte, un d'aquests marcs de privació i restricció és el relatiu a les possibilitats de fruïció material o sensual. I, més en concret, les possibilitats que hom gaudeixi de la nova i suggerent oferta que, en l'ordre del lleure sobretot, brinda la societat moderna i urbana. I l'altre gran marc de limitació és el que afecta els marges de llibertat

de la persona, el que dificulta l'autonomia moral de l'individu, restringint-la. Aquestes poderoses limitacions que l'Església redefeix i reforça en aquests moments resulten especialment conflictives amb relació a algunes de les grans transformacions de base que es produeixen en aquesta època, i a les seves conseqüències. D'una banda, resulten conflictives amb relació a la vasta transformació material que es viu durant aquest període i a les seves suggestions, i pel que fa, més específicament, a les noves possibilitats d'oci, de confort, etc. que ofereix la societat moderna, les quals són inferides sovint, sobretot en els àmbits populars, en termes realment utòpics. I d'altra banda, esdevenen conflictives amb relació a la mateixa complexificació global de la societat, que compelleix, de fons, l'individu a la recerca d'uns majors graus de llibertat, a la pugna pels mateixos.

Si els dos factors d'ordre social i cultural que hem exposat fins ara –la legitimació de l'ordenació social i les limitacions morals, que fomenta l'Església– constitueixen els eixos bàsics de la *violència simbòlica* –en l'accepció de Bourdieu, de *violència* normativa, que cala estructuralment en la societat– que exerceix aquesta institució, l'eficàcia d'aquesta *violència*, i la reactivitat que aquesta provoca, es veuen facilitades pel vast rearmament que experimenta l'Església a partir de l'últim terç del dinou, del qual en resulta una percepció pública recatolització, i més justament, de *reclericalització*. Es tracta d'un fenomen bàsic que reprenem una mica més endavant.

No podem obviar que el malestar que provoquen els dos grans factors que acabem de reportar és atiat per altres aspectes importants. D'entre aquests, convé destacar, l'aguda crisi política, econòmica i social que

² Aquesta tasca de legitimació que fa l'Església es materialitza principalment en el terreny ritual i simbòlic. Hi intervenen diversos factors coincidents. Així, la preeminència de les classes benestants en l'espai i en el temps litúrgics, mercès al seu protagonisme en aquests àmbits. Aquest, el fan possible prerrogatives com la detenció o la propietat de bancs/seients, i altars i capelles, en el si d'esglésies, ermites i santuaris; d'oratoris particulars en les llars; distincions processonals com les figures de capitans, pendonistes, cordonistes, etc. Hi fa també, de manera molt principal, el tracte preferencial dispensat en la vida ordinària de molts preveres envers els sectors benestants locals (visites, passeigs, festes privades, etc.). I no pot obviar-se tampoc, en aquest moment històric, l'escolarització preferent que fan congregacions religioses dels fills de les classes amb més recursos, maximitzada sovint, la percepció i l'avaluació de la mateixa, per la mateixa distinció -i sumptuositat, àdhuc– arquitectònica dels edificis escolars.

Fent reserva de la seva ideologia i de les seves actuacions posteriors, Josep, l'anarquista que protagonitza el relat *Entre el roig i el negre* de Miquel Mir (Edicions 62, Barcelona 2007), fa una referència, en el diari que escriu i que serveix de base a l'esmentada narració, que il·lustra diàfanament un aspecte ben incisiu (per l'eficàcia que té per als uns, i per la frustració que va generant en els altres) de la legitimació clerical de l'estatus dels rics i de l'ordenació social en conjunt. La referència, apareguda en la segona pàgina de l'egodocument, remet a les visites dominicals que, de jove, Josep, amb els seus pares, i vivint en una masia del Penedès, feien al poble per anar a missa i a mercat: *solo los domingos descansabamos para hir al pueblo que hacian el mercado en donde vendiamos y comprabamos lo necesario mis padres para seguir la tradicion les gustaba hir a misa en la iglesia, pero el cura ni nos saludaba hia que solo se hacia con los propietarios ricos para pedir sus ayudas o para satisfacer su tripa de comidas...*

solca globalment les dècades de la Restauració. Cal adduir també, en aquest ordre, el progrés que experimenta paral·lelament –ens hi hem referit fa un moment– una moderna oferta de possibilitats d'oci, de confort i de novetats, que, desenvolupada particularment a les ciutats, i magnificada pel filoneïsm, pel sensualisme i per l'atracció general cap a la modernitat urbana, apareix, sovint en les percepcions col·lectives, revestida de tints utòpics³. Lligat amb aquest darrer aspecte, cal esmentar l'embranchida massiva que experimenten potents utopies polítiques de signe republicà radical, socialista i anarquista, en les quals, sovint, en la seva comprensió popular, per sota dels grans principis ideològics, hi fan niu –s'hi projecten– ambicions materials prou elementals que s'afilien en la rànica utopia material de les classes populars de tradició antic règim⁴, com palesen a bastament alguns romanços populars⁵. Uns altres factors que coadjuven al tensionament anticlerical són les explotacions de l'anticlericalisme mental, cultural i social que fan determinades opcions polítiques; l'exitosa difusió d'una premsa anticlerical que es daleix a més no poder, amb el concurs sovint de caricatures, en la recreació i explotació dels estereotips anticlericals; i la condició (semi)analfabeta, o escassament il·lustrada, de bona part de les masses que nodreixen l'anticlericalisme popular, tocades a més, sobretot en aquells individus que tenen una ascendència rural recent, per un cert primitivisme materialista d'arrels rústiques.

Volem incidir ara en dos fenòmens associats a la pràctica pastoral i a la recomposició de forces que experimenta l'Església a partir de les últimes dècades del vuitcents. Ambdós incideixen directament en els dos grans factors a què ens hem referit: la consagració

per part de l'Església d'un determinat ordre social que exclou amplis sectors socials; i el paper que fa aquesta institució de control sociomoral.

El primer d'aquests fenòmens és el procés de redreçament que, arreu de l'Europa catòlica, protagonitza l'Església a partir sobretot dels setantes del segle XIX. Aquest procés no és sinó la potent i ambiciosa reacció que l'Església, en connivència amb sectors de la burgesia temerosos dels canvis i agitacions socials –a l'Estat espanyol especialment després del Sexenni Democràtic (1868-1874)– endega en rescabament d'un segle, el XIX, eminentment advers als seus propòsits i interessos: *el segle francès, el segle bàrbar, el segle impius*, etc, segons termes habituals esgrimits per la publicitat catòlica de les dècades de canvi de segles XIX i XX. Aquesta reacció catolitzadora, decidida i complexa, amb molts àmbits d'actuació, conforma un etapa central de la història de la institució eclesiàstica i de la història contemporània dels països catòlics.

Quins són els àmbits fonamentals d'aquest rearmament catòlic? D'un banda, la fundació i/o el foment de congregacions, dedicades principalment a l'ensenyament i a l'educació, a la pastoral i a l'assistència. D'altra banda, l'impuls d'un nou univers de devocions articulat al voltant dels cultes al Sagrat Cor de Jesús i al Sagrat Cor de Maria, a la Immaculada Concepció de Maria (dogma l'any 1854) i a la Verge Maria, a la Sagrada Família i a Sant Josep. De la centralitat que adquireix en aquest nou marc devotiu el Sagrat Cor de Jesús en són testimonis el fet que aquesta devoció és instituïda festa universal de l'Església, festa de primera classe, i festa doble de primera classe, els anys 1856, 1871 i 1889, respecti-

³ Aquests nous escenaris –aquests nous móns possibles– de la modernitat exciten un desig materialista, reforçat de base, entre els sectors sublaterns, per les restriccions i privacions patits per raó dels llocs i de les condicions d'origen.

⁴ Per a una aproximació a les característiques i a la tradició d'aquesta rànica utopia, podeu veure: CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim: *La utopia material pagesa. Propostes d'estudi entorn del motiu central de l'imaginari del món camperol premodern*, a *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 31, Barcelona 2007, ps. 99-113.

⁵ Per posar només un exemple, la cobla arromançada *Gloria a Catalunya* saluda l'assoliment de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya durant la Segona República en termes d'una utopia material que són una clara reverberació de la utopia material plebea d'antic règim. Aquesta cobla, alhora que vitoreja l'arribada de l'Estatut perquè amb aquest, els obrers menjaran molt i barat, tots treballaran, tindran *traje*, desapareixeran les malvestats i les diferències socials, saluda l'Autonomia perquè *y será reglamentada/ las modas en la mujer*, benentes que aquestes noves modes vesteixen regularment per a les classes populars masculines de les primeres dècades del s. XX, un valor contrautòpic, així que, alhora que confereixen un major atractiu a les noies i a les dones, d'altra banda, i paradoxalment, generen amb relació a les mateixes, una percepció d'estirament i d'allunyament.

(Vegeu: ZAMORA, Agustín: *Gloria a Catalunya* (II), Impremta Anglesa de Josep Palou, Carrer del Doctor Dou 4, Barcelona; i CAPDEVILA, Joaquim: *Modernitzacions de la feminitat i reaccions pageses durant les primeres dècades del segle XX. Alguns exemples significatius de la Catalunya nordoccidental*, a *ARENA. Revista de historia de la mujer*, pendent de publicació).

vament, i li és consagrat l'últim any del segle XIX: el 1899. Cal destacar també, amb relació a aquest punt, la prolífica creació de noves associacions religioses de seglars, orientades la majoria a l'apostolat de l'esmentat univers devotiu (l'Apostolat de l'Oració, les Filles de Maria, la Guàrdia d'Honor del Sagrat Cor de Jesús, etc.) aconseguint algunes d'elles –les Filles de Maria, amb dos milions d'associades, n'és el cas paradigmàtic⁶– autèntics enquadraments massius.

Per un altre costat, cal situar també en el context d'aquesta potent reacció catòlica, un conjunt d'intervencions bàsiques que busquen reforçar la presència i la identitat social de l'Església i del catolicisme. Totes aquestes actuacions constitueixen els grans termes d'una nova cultura religiosa catòlica. La més bàsica d'aquestes actuacions consisteix en la intensificació social de les manifestacions litúrgiques i pietoses en general. Una altra actuació estriba en la important renovació litúrgica que viu l'Església durant aquests anys, com posen de relleu la introducció de noves pràctiques devotives de compliment regular, les (re)entronitzacions i els estatuiments solemnes d'imatges i d'altres referents sacres, els romiatges extraordinaris, o la mateixa reforma de la música religiosa que impulsa el papa Pius X amb el *Motu Proprio* (1903) a fi de depurar la música sacra dels tan habituals manlleus harmònics i estilístics de la moderna música populista en voga. I, finalment, una altra intervenció bàsica en aquest ordre resideix en el reforçament ritual i simbòlic que l'Església opera en les expressions litúrgiques, especialment en les més solemnes i públiques. Totes aquestes actuacions obeeixen a la voluntat de l'Església de recuperar i maximitzar la seva presència pública, i de fer-ho al voltant principalment de l'univers de devocions al qual hem fet referència. Aquest és un objectiu fonamental que que respon també al fet que en aquests moments les grans batalles ideològiques i polítiques se salden, indefectiblement, pel domini o no, de l'espai públic situat preminentment en les places i els carrers. Finalment, no podem obviar en aquest camp del realçament catòlic la vigorosa construcció d'edificis religiosos (escoles, esglésies, santuaris, principalment), la impenència arquitectònica d'alguns dels

quals fan pensar en la voluntat per part de l'Església de recuperar l'hegemonia simbòlica en el modern espai públic

En l'ordre ideològic, aquest moviment catolitzador de què estem parlant, se centra en l'apologètica de les grans devocions a què ens hem referit: el Sagrat Cor de Jesús, Maria i la seva Immaculada Concepció, la Sagrada Família, etc. Les significacions que es prediquen d'aquestes devocions són la virtut de la caritat, de l'amor, de l'abnegació, del sacrifici, de la vida, etc. Aquests principis es proposen com a solucions autèntiques, de fons –consagrades pels exemples de Jesús i de Maria, dels seus Sagrats Cors– davant les injustícies socials, i la discòrdia i el malestar entre classes. Alhora, aquestes instàncies es contraposen als discursos que sobre la qüestió publiciten el reformisme laic i el rupturisme revolucionari, els quals, des de la publicística catòlica, solen associar-se amb l'egoisme, amb la revolta, amb la destrucció, amb la mort, etc. Complementàriament, un altre dels grans principis que remarca la propaganda catòlica, afiliat a l'esmentat univers devotiu, és el desdeny del materialisme –del sensualisme– dels temps moderns, bé en el terreny de les *concupiscències* immediates, bé en el materialisme ideològic.

Tot plegat, tots els aspectes que acabem d'enunciar amb relació a la reacció catòlica de les dècades de canvi de segles XIX i XX, contribueixen a un reforçament del clergat i de l'Església en el seu conjunt, amb uns increments correlatius del seu relleu simbòlic, de la seva visibilitat pública, i amb uns efectes subsegüents en la percepció col·lectiva de rearmament, de distanciament envers el món popular, de certa escissió, àdhuc, en aquest sentit, i de tancament. I més enllà, aquestes expressions de la recatolització i aquestes impressions que susciten, suggereixen també, a nivell popular, uns sentits d'exclusió i de privació material (-ista).

Hi ha un altre factor, que si bé pot semblar menor, té una incidència específica en l'anticlericalisme popular del període que estudiem. Aquest, inscrivible en la reacció que acabem de relatar, és la voluntat de l'Església d'enquadrar, a efectes de *monopoli*, el públic femení. I especialment, el públic fe-

⁶ G. PAYNE, STANLEY: *El catolicismo español...* p. 144. Segons Stanley, les Filles de Maria són la gran associació eucarística del nou associacionisme pietós que sorgeix amb la reacció catòlica de la segona meitat del dinou.

⁷ Per veure els orígens d'aquesta ètica puritana del sexe en noies de les classes benestants, com un factor fonamental de la plusvàlua simbòlica de la família –de la nissaga familiar– i del valor de la noia en el mercat d'intercanvis matrimonials burgesos, pot veure's: LEITES, Edmund: *La Invención de la mujer casta: la conciencia puritana y la sexualidad moderna*, Club Siglo XXI, Madrid 1990.

mení de les classes burgeses⁷. Aquesta és una actuació que té com a pretensió contrarestar la creixent secularització que experimenta al llarg del dinou el món masculí, i especialment el sectors masculins de la petita burgesia i de les classes populars.

Aquesta voluntat de *monopoli* per part de l'Església es canalitza principalment a través de les noves associacions religioses: de les Filles de Maria i de l'Apostolat de l'Oració, de manera principal. La seva pràctica té uns resultats particularment enervadors per al món masculí plebeu doncs les noies els apareixen sovint inaccessibles rere els gruixuts murs simbòlics i físics de l'Església, o dels de la classe social que la pròpia Església contribueix a construir de manera especial⁸. D'altra banda, paradoxalment, això es produeix en un moment històric en què noies i dones, en la percepció popular, se situen en bona mesura al bell mig de poderoses suggestions materials de caràcter utòpic.

Hi ha encara uns altres aspectes que desvetllen el rebuig popular de l'enquadrament per part de l'Església de noies i dones: es tracta del fet que aquesta *retenció* es percep sovint com l'excusa hipòcrita perquè els capellans obtinguin confidències locals –confessionaris i sagristies–, i inclús perquè siguin els propis clergues els que gaudeixin sexualment de noies i dones⁹. Evidenciar amb caràcter extrem aquesta suposada hipocresia clerical pel que fa a les dones, i acabar aplaudint l'obscenitat és el que fa, per exemple, que a la Balaguer dels anys de la Segona República la revista més venuda sigui *La Traca*¹⁰.

Sense pretendre ser exhaustius, estimem que els factors adduïts en els paràgrafs an-

Entre les últimes dècades del segle XIX i les primeres del segle XX, apareix una premsa, de periodicitat i de pretensió ben diverses, que té en l'anticlericalisme l'eix principal del seu discurs periodístic. Aquesta premsa, lligada principalment al republicanisme i que assoleix una important incidència popular, s'aplica eminentment a complaure i a explotar políticament els motius més cars de l'imaginari popular, d'entre els quals destaquen els de caràcter anticlerical. D'entre aquestes publicacions, a nivell català, cal destacar sens dubte *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, en què, com sol esdevenir-se en aquests periòdics, els mateixos títols parodiaven ja l'estament eclesial. Un dels motius més abordats per aquesta premsa populista anticlerical és la –paradoxal– cobdícia del clergat. Vegem-ne una mostra il·lustrativa en aquesta portada de *La Campana de Gràcia* que, apareguda en el context de la pèrdua espanyola de l'arxipèlag filipí, acusa els clergues del mal govern de Filipines i d'emportar-se'n cobdiciosament molts diners. El peu de la imatge resa: *Sola y única manera/de fé un cambi profitós;/procurar que aquests fulanos/ toquin desseguida'l dos.* (*La Campana de Gràcia* 4-6-1898, p. 1)

⁸ L'antropòloga nordamericana Dorothy Noyes, ha apuntat, en suggerentíssimes pàgines, el paper fonamental que han tingut en la motivació de les revoltes populars, i dels *performances* de façana en què aquestes se centren –atacs físics i simbòlics contra les façanes dels edificis simbòlics de l'opressió– la retenció –l'*empresonament*– exclusivitzadora, rere els gruixuts murs dels edificis dels poderosos, de noies i d'altres béns de prea primària per al poble. La voluntat de consecució d'aquests béns, diu Noyes, explica que els *performances* de façana acabin sovint –o puguin acabar– en violentes extraccions dels mateixos per part dels revoltats. (Vegeu NOYES, Dorothy: *Els "performances" de façana a la Catalunya moderna: ostentació, respecte, reivindicació, rebuig...* a *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, edició a cura de Joaquim Capdevila i Agustí García, Col. "Milà i Fontanals" núm. 25, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Barcelona 1997 ps. 125-149.)

⁹ Sobre aquesta qüestió, podeu veure el suggerent llibre de Manuel Delgado *Las palabras de otro hombre. Anticlericalismo y misoginia* (Muchnik ed., Barcelona 1993).

Val a dir que la hipocresia clerical –i concretament, respecte a les dones– és un motiu molt estès i amb molta tradició en el folklore. En una latitud ben distant com és Rússia, diu Lise Gruel-Apert, que aquesta hipocresia és un dels motiu-força de les balades populars dels segles XVII i XVIII, amb precedents en l'època medieval (GRUEL-APERT, Lise: *La tradition orale russe*, Col·lecció "Ethnologies", Publications Universitaires Françaises, París 1995, ps. 259-260).

¹⁰ PÀMIÉS I BERTRAN, Teresa: *Crònica de la Vetlla. El pas de la Dictadura a la República, viscut en una ciutat efervescent i apassionada*, Biblioteca Gasela, Editorial Selecta, Barcelona 1975, ps. 85 i 200.

teriors, són fets bàsics en la recomposició i en la reproducció de l'anticlericalisme popular des de la crisi del noranta-vuit fins a la Guerra Civil del segle XX¹¹.

2. Anticlericalisme plebeu i caciquisme. Les cobles del capella de Clarà

Dins la tradició de romanços i de cobles arromançades de denúncia social i política de les dècades de la Restauració, són comunes les creacions centrades en denunciar el paper dels capellans com a factors del caciquisme. Aquestes composicions solen denunciar casos concrets de capellans que operen exaccions fraudulentas a feligresos en connivència amb els cacics locals, capellans que indueixen el vot, que controlen la informació local, etc. Sabem que a Solivella (Conca de Barberà), durant els anys deu i vint del segle XX s'hi cantaven tres cobles arromançades que denunciaven aquest ordre de fets: *Ne van fer un gran convit, L'altar que ens han portat ara, o Ell n'és un enredon de primera*¹².

És ben il·lustratiu d'aquesta tradició de motius el romanço *Novíssima cansó de "L'escàndol gran de Clarà"*.¹³ D'aquest, a partir de la seva redacció l'any 1919, se'n fan ampliacions successives de motius, i diversos tiratges. Aquest romanço, amb una genèrica denúncia anticlerical de fons, amb molta tradició en l'imaginari col·lectiu –la cobdícia del clergat– denuncia concretament el repartiment, il·lícit i atiant pors, que fa el setembre de 1919 el rector de Clarà de 3800 ptes als

feligresos del poble per *a fer quatre remendos/a la casa del rectó* (vv. 66-67). Aquest pressupost, segons diu l'anònim romancer està molt inflat – *Es propi de previsors/ la pesseta, la pesseta, / Es propi de previsors/ fer-se'n sobrá un bon tros* (vv.75-79). El romanço denuncia particularment que bisbe de Solsona hagi excomunicat els set feligresos que s'han negat a pagar¹⁴ –vuit parroquians han pagat– i alhora que a dos feligresos –una al·lusió clara als cacics locals– *ni els han molestat*. La *Novíssima cansó* també denuncia uns altres fets que, segons diu el seu cronista, han estat afegits posteriorment:

*Aqui propet de Solsona
alguna hora i mitja hi ha,
hi encontrareu un poble
que s'anomena Clarà.*

*En dit poble que's petit
la pesseta, la pesseta,
en dit poble qu'es petit,
n'hi ha que hi volen sucá el dit.*

*El vint-i-un de Setembre
de l'any mil noucents dinou,
una mitat del dit poble
ban quedar-se sense consol:*

*Doncs el Bisbe del Bisbat
la pesseta, la pesseta,
doncs el Bisbe del Bisbat
me'ls había entredictat (...)*

*La moneda motivá
la pesseta, la pesseta,*

¹¹ Per a un tractament de l'anti clericalisme que abordi també aspectes culturals, socials i de mentalitat podeu consultar l'obra de Julio Caro, *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*. En aquesta, destaca com a causes rellevants de l'anticlericalisme de la societat espanyola dels segles XIX i XX els següents: el caràcter generalment primari –poc format i tancat– del clergat regular; un fort atavisme social; el fort influx de l'anomenat *neocatolicisme* en el Partit Conservador de Cánovas, i més endavant, en l'efímer de Silvela; i les grans convulsions socials que, com els fets de la Setmana Tràgica de Barcelona de l'última setmana de juliol de 1909 desencadenats per les lleves de quintos cap a la guerra del Marroc, encenen la fòbia clerical (CARO BAROJA, Julio: *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*, Itsmo Ediciones, Col·lecció "Fundamentos", Madrid 1980, pàg. 207 i segs.). Es recomable, així mateix, l'assaig de José Mª Diaz Mozaz, *Apuntes para una sociología del anticlericalismo* (Editorial Ariel, Fundación Juan March, Madrid 1976.). Per a un succint repàs històric de l'anticlericalisme espanyol, com el que fa Caro Baroja, podeu veure: DE BELLMUNT, Domènec: *Causas de l'anticlericalisme espanyol*, Impressor Lecha, Tolosa de Llenguadoc 1967.

¹² Hem fet un estudi d'aquestes cobles de Solivella a l'article: *Caciquisme rural i contrautopies pageses. Els testimonis d'unes cobles de la Conca de Barberà i del Priorat*, pendent de publicació a l'*Aplec d'Estudis de la Conca de Barberà*.

¹³ *Novíssima Cansó de "L'Escàndol gran de Clarà"*. Tirada II. *Corretjida i aumentada amb nous escàndols* (Música: la de la "CANSÓ DEL PAIROT"), 1919, a l'Arxiu E. E. Fité núm. 146 d'Oliana.

Una ubicació d'aquestes cobles dins una breu panoràmica de la cançó políticomoral a la Catalunya contemporània circumstancialitzada a les comarques ponentines, la podeu trobar a: CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim: *La substitució del cançoner popular i tradicional (El cas de les terres de Ponent)*, a *Els Marges* núm. 52, març de 1995, p. 64.

¹⁴ Anys després d'aquestes entrediccions a set feligresos de Clarà, el bisbe de Solsona entredicta el poble de Preixana en conjunt pels aguts incidents en els quals desemboca la forta conflictivitat entre un grup esperitista articulad al voltant de Margarida Capdevila i Verniol, de renom *La Ruella*, i el rector del poble, Mn. Ramon Morató. Aquest marc de conflictivitat i els episodis aguts en què culmina, els tractem en l'apartat d'aquest article dedicat a les contracelebracions de la litúrgia catòlica.

*la moneda motivá
lo de Jesus i Clará.
Foren vuit els quins pagaren
set que no s'hi han conformat
amb forma tan capritxosa
del contrari haurien pagat.*

*I altres dos que n'han deixat
la pesseta, la pesseta,
i altres dos que n'han deixat
qu'en rés els han molestat.*

*Si aixó es obra amb justícia
Deu m'il·lustre, no sé que...
convé que algú m'jo expliqui
i no sé hi comprendré.*

*Perque no'ls han fet pagá,
la pesseta, la pesseta,
perque no'ls han fet pagá,
essent vehins de Clará (...)*

*El Govern per paga'l clero
aprobá un pressupost
trenta-vuit mil·lions hi constan
i encara estessin contents
i no empreyessin la gent...*

3. Republicanisme popular i anticlericalisme

3.1. Suplantació i paròdia del culte catòlic: les contracelebracions del republicanisme plebeu

Des de les últims decennis del dinou, els principals ritus o celebracions del republicanisme popular adopten una orientació preeminentment anticlerical o antieclesial, més que no pas antireligiosa. Es tracta d'un ordre de manifestacions que es revifem a partir dels anys de canvi de segles coincidint amb la reorganització i recomposició del republicanisme, que sobrevé a la crisi social i política de la guerra colonial, i al fracàs dels primers intents de regeneracionisme governamental.

Aquest anticlericalisme popular, instrumentalitzat i atiat sovint políticament, sol perseguir bàsicament dos objectius. D'una banda, desafiar les principals celebracions i institucions catòliques, competint-hi directament, contrapuntant-les obertament. Amb aquesta finalitat, promou un ordre de celebracions que entrenyen un valor ideològic del tot oposat. Es tracta

d'uns actes que pretenen reptar directament la violència –simbòlica, i física àdhuc– de l'Església. Benentès, però, que les principals d'aquestes celebracions –els funerals civils de manera ben evident, i també processons secularitzades i algunes manifestacions– lluny de l'originalitat, són deutores paradoxalment, en els sentits bàsics i en el canemàs ritual, de celebracions catòliques equivalents o concomitants, sobre les quals s'aplica una analogia secularitzadora.¹⁵ D'altra banda, l'altra gran finalitat de l'anticlericalisme popular, en què hi tenen un paper central les contracelebracions ara al·ludides, és la inversió –la ridiculització– del caràcter religiós *esotèric* de les celebracions i de les institucions catòliques.

Esdevenen, així, comunes, fins a la Guerra Civil del s. XX, un conjunt de manifestacions del republicanisme popular que afecten les celebracions catòliques més emblemàtiques, i el clergat o la mateixa Església. Destaquen, per la seva *fortuna*, les contracelebracions de les processons del Dijous Sant i del *Sant Enterro* del Divendres Sant, i dels funerals religiosos.

En aquestes contracelebracions s'hi sol manifestar, com hem dit, una voluntat vehement de transgressió de les celebracions catòliques amb què es rivalitza, i del culte i de l'Església en general. En aquesta voluntat, en l'impetu que la mou, resulta ben fonamental la percepció, ben estesa entre el món popular masculí, del culte catòlic i de l'Església, com a *esotèrics* o escindits del comú de la gent. O per ser més exactes, la percepció d'aquest caràcter escindit o *esotèric* del culte i de l'Església, com a factor de la voluntat eclesial de privar al comú de la gent dels gojos materials. En un moment històric en què aquests aconseguixen una especial visibilitat popular, re-vestida de sentits utòpics.

Amb freqüència, en aquestes celebracions republicanes s'hi entremesclen sàtira pugnaç i jocositat festiva, i no solen mancar-hi tampoc proclames i altres expressions d'obscenitat i de gastronomia.

3.2. Contracelebracions del republicanisme plebeu

Aquestes celebracions republicanes –funerals civils, inversions del Sant Enterrament,

¹⁵ Sobre aquesta lògica secularitzadora dels rituals catòlics podeu veure la il·lustrativa evocació que fa *El Ideal* de l'enterrament civil del republicà Joan Llobera i Mingot del Tarròs, en què hi intervé, com a mestre de cerimònies, el cap republicà targarí Caietà Puig. Per al relat del funeral podeu veure: *Des del Tarròs*, a *El Ideal*, Lleida 28-2-1911, p. 2; i per a l'anàlisi pragmàtica que fem del mateix, podeu llegir la biografia que dediquem a Puig i Piqué al llibre: *Tàrraga (1898-1923): societat, política i imaginari*, de propera aparició dins la Biblioteca Abat Oliba de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

manifestacions que substitueixen processons religioses...– tendeixen a guardar una certa analogia amb les celebracions del bon temps agrari. Aquestes –de l'abril-maig– se centren en uns esports rústics fortament competitius, coronats amb l'assoliment per part dels guanyadors, d'uns emblemàtics trofeus rústics i amb unes inversions jocosos que celebren aquests assoliments. Es tracta d'una seqüència ritual (esport rústic– competitivitat extrema, i finalment, trofeu rústic emblemàtic –inversió jocosa) que té un valor màgic d'empatia i de propiciament del moment concret en què es troba el curs de la fecundació de la Collita: els mesos del bon temps, de l'abril i maig, quan la fecundació dels grans, travessa, als ulls del pagès, una forta i decisiva crisi.¹⁶

Amb cert paral·lelisme, doncs, amb aquest marc ritual, les contracelebracions dels rituals catòlics que protagonitza el republicanisme popular des de les últimes dècades del dinou, es caracteritzen per un reptament i una competició directa amb algunes de les celebracions més emblemàtiques del calendari catòlic, no sent gens estrany que aquestes celebracions siguin coronades, a tall de superació victoriosa, per exaltacions obscenes i gastronòmiques. Tot plegat escenifica la lluita conflictiva d'uns sectors populars heterogenis en pro d'unes societats utòpiques de sentits imprecisos i diversos. Si la voluntat de desafiar l'Església, amb relació als seus rituals, que presideix el sentit d'aquestes contracelebracions i que realça encara l'ambient d'organització i de mobilització dels correligionaris, s'expressa en un conjunt de manifestacions pugnaces (himnes tocats per orquestres, crits i consignes, trànsits viaris emblemàtics, coincidències temporals amb ritus catòlics que a cops tenen un sentit analògic...), d'altra banda, les expressions jocosos, obscenes i gastronòmiques que no acostumen a faltar en aquestes celebracions, sobretot entre el republicanisme rural, projecten el desig, preparen, anticipen, la imminència de la utopia republicana, la qual, per al republicanisme plebeu de les dècades

d'entresigles, té molt a veure amb una utopia material que incardina el seu sentit en la rànica utopia material pagesa.

3.3. Unes altres característiques de les celebracions anticlericals del republicanisme popular

Anotem ara unes altres característiques de les celebracions anticlericals del republicanisme i del laïcisme populars.

Aquestes celebracions entronquen en una relada concepció del carrer com a àmbit essencial –proveït per excel·lència de força ecomunidora– de la vivència col·lectiva: de la festa i del dol, de la demanda i de les protestes. Aquest sentit de places i carrers, en la societat catalana de canvi de segles XIX i XX, especialment en la societat rural i vilatana, encara és prou viu –prou natural– gràcies a la tradició secular d'un dens calendari ritual viscut en l'àmbit dels carrers i dels camins. Amb relació a aquest aspecte, cal tenir en compte, a més, que durant aquest moment històric, aquesta força de significació –reificadora– de les places i dels carrers, que arrela en una concepció antic règim dels mateixos, lligada a la noció del *comú* –d'allò comú–, es veu reforçada –substituida, a la llarga– pel modern sentit d'allò públic –de l'espai públic– que creen l'Estat modern i les seves instàncies –ajuntaments, governs civils, diputacions, etc.– i que és transferit principalment, durant aquest estadi primerenc de vertebració de la societat moderna, a les vies urbanes, tot just l'espai en què durant les últimes dècades del segle XIX i les primeres del segle XX, es dirimeixen els grans combats polítics i socials.

Algunes de les celebracions polititzades de l'anticlericalisme popular se serveixen també d'aspectes bàsics de la cultura del lleure de les societats rurals preindustrials: forades, fontades, plagasitats, evocacions i narracions que transgredeixen en clau humorística i a partir sovint de tòpics obscens, el clergat, rituals catòlics, o l'Església, etc.

¹⁶ En efecte, les festes del bon temps agrari, que giren al voltant d'uns esports rústics fortament competitius que culminen amb uns emblemàtics trofeus i amb unes expressions d'inversió jocosa, són l'expressió de la inquietud que provoca l'estat de la fecundació de la Collita en aquests moments de l'any natural –l'abril i el maig– quan aquesta, al mateix temps que s'avança i fa besllumar la imminència de la seva Plenitud –la plena Collita– presenta tanmateix encara importants incerteses pel que fa al seu final, a l'Estiu. Si la competitivitat extrema dels esports del bon temps, simbolitzen la percepció de crisi extrema en què es troba la fecundació de la collita dels grans en aquest moment de l'any, els emblemàtics trofeus rústics i la jocositat amb què culminen aquests esports, simbolitzen el goig final per la Plenitud de la Collita, a l'Estiu. Aquesta interpretació la vam desenvolupar en el capítol *El bon temps. Els mesos d'abril i maig*, articulat dins el primer bloc de la nostra tesi doctoral intitolat: *El materialisme pagès d'antic règim. La utopia material pagesa. Les bases antropològiques* (CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim: *Modernització social a la Catalunya de Ponent durant el canvi de segles XIX i XX*. Tesi doctoral dirigida per Sebastià Serrano. Departament de Lingüística. Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona, 2003.).

D'altra banda, com ja hem apuntat, les celebracions anticlericals que revesteixen un caràcter més visible, més públic –funerals civils, processons secularitzades, determinades manifestacions– incorporen essencialment el marc de significació i la configuració ritual bàsics d'algunes celebracions catòliques, de les quals parteixen clarament.

Un altre tret bàsic de les celebracions anticlericals del republicanisme i laïcisme populars fóra la voluntat d'obtenir la màxima visibilitat –la màxima centralitat– dins la comunitat local. Una pretensió que es fa especialment evident en les contraprocessons civils i en els enterraments civils. En aquests actes, sovint contra els mandats municipals, es passa pels carrers més centrals del poble o vila, amb la *banda*, i amb exclamacions de diversa índole –gestuals, cridades, cantades– que volen sobretot impressionar el comú no *iniciat* del poble, i més encara, els sectors catòlics del lloc. Aquests repliquen sovint aquestes manifestacions anticlericals amb actes diversos d'afirmació catòlica local. Ultra les habituals misses de desgreuge, poden esmentar-se també, en l'ara al·ludit context de lluita per la politització de l'espai públic iniciada a meitat s. XIX, la fixació emblemàtica de plaques i làpides –generalment del Sagrat Cor de Jesús i de la Immaculada Concepció– a façanes de cases de les poblacions, i en accessos a les mateixes.

3.4. Populisme republicà i anticlericalisme plebeu

L'associació que fa en bona mesura el republicanisme popular, i en especial el rural, d'utopia republicana i utopia material/sensual, lluny de ser censurada pels dirigents més il·lustrats, és explotada deliberadament i intensament per part de determinada premsa populista republicana en què els seus *periodistes* –sovint, dirigents locals camuflats sota la l'anonimat– tiba la identificació republicanisme-anticlericalisme-exaltació de l'obscur del menjar, de tradició popular antic règim. Es tracta d'una correlació significativa que pretén entroncar al màxim l'opció republicana entre el món popular rural i ciutadà; el qual, com deia Tomàs Pàmies, *sempre està disposat a aplaudir els qui critiquen els capellans, les monges i els frares, sobretot en una*

*comarca com la nostra en la que l'Església era un important terratinent.*¹⁷

Cal tenir present en aquest punt que el republicanisme, a partir de la recomposició del moviment que es produeix en el context de la crisi política i social del 1898 –sobretot després del fracàs del govern Silvela-Polavieja el març de 1901– veu en l'anticlericalisme plebeu una poderosa arma de calatge i d'expansió del moviment polític –i de la seva presència electoral– enllà de les afinitats tradicionals dels partits republicans.¹⁸

3.5. Models de contracelebració catòlica del republicanisme plebeu. Alguns exemples de la demarcació lleiditana dels anys de la Restauració i de la Segona República

Des de les últimes dècades del segle XIX esdevé comuna entre el republicanisme popular una matriu de manifestació pública basada en la marxa organitzada dels correligionaris pels carrers centrals de les poblacions. Solen encapçalar la marxa, la *música* –una o dues bandes de músics– que interpreten els himnes emblemàtics del moviment: *La Marsellesa* i *El Himno de Riego*, que revesteixen una gran força cerimonial en aquests esdeveniments del republicanisme.¹⁹ Durant la Restauració, aquestes rues republicanes especialment en aquells actes amb una marcada orientació anticlerical, cerquen habitualment, alhora que la manifestació i la cohesió com a grup, el desafiament i la competició amb l'Església. Amb la institució directament. O amb alguna celebració en concret.

Aquest *format* de manifestació del republicanisme plebeu, que il·lustrem tot seguit amb diversos exemples que corresponen a diferents moments des de finals del segle XIX i que promouen formacions republicanes diferents, l'il·lustra a bastament la manifestació republicana de 8000 persones que el 31 de març de 1901 sobrevé al gran míting republicà i anticlerical de la plaça de toros La Monumental, organitzat per republicans de totes les tendències, socialistes, societats obreres d'ofici i culturals, etc. La marxa, que encapçalaven dues bandes, que interpreten *La Marsellesa* i *El Himno de*

¹⁷ PÀMIES I BERTRAN, Teresa: *Crònica de la Vetlla. El pas de la Dictadura a la República viscut en una ciutat efeverscent i apassionada*, Biblioteca Gasela, Editorial Selecta, Barcelona 1975, p. 85. Teresa Pàmies que és qui evoca aquestes paraules del seu pare Tomàs Pàmies, destacat dirigent del BOC primer i del PSUC després, es refereix evidentment a la comarca de la Noguera de la qual Balaguer n'és capital.

¹⁸ Podeu veure: ALBERTÍ, Santiago: *El republicanisme català i la restauració monàrquica 1875-1923*, Albertí Editor, Barcelona 1972, especialment les pàgines 134-165; i DUARTE I MONTSERRAT, Àngel: *El republicanisme català a la fi del segle XIX*, Col. "Referències" núm. 2, Eumo, Vic 1987, ps. 47-51.

ha deixat en l'ànima de tots quants el coneguerem y l'estimarem, que aquest viurà sempre.

En Manel Moliné era fill de Barcelona, nascut l'any 33. Son pare era un honrat passamaner: algun de sos germans seguí la carrera militar; mes en quant a n'ell pot dir-se que nasqué artista.

Desde jove sentia ab molta força un art sincer, llavors nou, que res tenia que veure ab las rígidas fredors del academisme, ni ab las romànticas resurreccions històriques. Lo que mes encisava a n'ell Moliné eran els tipos, las costums características de la terra catalana. Fullejant sas carteres plenas de apuntes y esbosos cassats en sas continúas excursions foranes, s'observa quins eran els seus gustos y preferencias, aixís com també, sa admirable facilitat de visió y de traducció fidel del natural, y algunas notas de color tan justas y brillants que revelavan en ell el temperament de un verdader colorista.

Pintá llavors alguns quadros que sigueren celebradíssims: uns trágicos baixant per un camí de montanya el de davant a punt de cargolar un cigarret; la pesca a l'encesa; la capta pels presos. Tant prompto exposats, com venuts, cap d'ells se troba avuy a Catalunya, puig anaren a enriqueir la galeria de un acaudalat anglés.

La carrera pictòrica de n'ell Moliné quedá s'pot dir truncada per haver montat associat ab el Sr. Alabreda un establiment fotogràfic que sigué durant molts anys el primer y mes important de Barcelona. Las fotografias de aquella casa, per sa excelent execució y per sa bona gust artístich podían competir ab las millors del extranger. No hi havia barceloní de gust que no s'fés retratar a ca'n Moliné y Alabreda; no hi havia celebrat forastera, que al visitar a Barcelona no pujés ab igual propòsit el contenar d'espallions de la casa del carrer de Aroca, cantonada a la de Fernando, fins arribar al terrat, ahont els dos fotografos artistes tenfan el seu niu.

Una fotografia il·luminada per en Moliné s'apreciava tant ó mes que un quadro al oli.

Per ser en Moliné tan artista, per veure únicament del món la part joyosa, no sigué tal volta prou previsor, y al retirarse del negoci fotogràfic no era rich, ni molt menos, com hauria pogut serho.

Pero tenia l'il·lúpsis; la mà garbosa pera manejarlo y un gran enginy pera dirigirlo. Li quedava sobre tot, una aptitud insuperable pel cultiu de la caricatura.

De molt lluny datavan las sevas aficions per aquest género. En un periòdich avuy poch menos que olvidat, que portava per títol *El Café* s'hi troban ja caricaturas de n'ell Moliné. En el *Cañon rayado*, que publicá en López Bernagossi en plé esclat d'entusiasme durant la guerra d'Àfrica se n'hi troban també, y per cert molt ben acabadas y reproduhidas com aquelles pel sistema litogràfic. Mes tart feya las del famos periòdich *El pájaro verde* que dirigia en García Hermosa produhint un escàndol a cada número: a continuació n' trassava algunas pel no menos famos semanari *Una trosa de paper*, periòdich festiu que s'publicava a raiet el número, aixó sí ab un paper —aixís ho deya l'prospecte— que una bala no l'forada; després de la revolució de setembre rivalisava ab en Padró en *La Flaca*, y després de la restauració en *La Mosca roja* s'pot dir que s' revelava successor seu.

Pero ahont havia de fer sas millors campanyas era, sens dupte, en *La Campana de Gracia* y en *L'Esquella de la Torratxa*. Ja en ausencias y malalties del Apelles Mestre, que havia succehit a n'ell en Tomás Padró, trobavam sempre a n'ell en Manel Moliné disposat a servirnos, y ho feya tant a gust seu, y sobre tot tan a gust nostre, que quan l'Apelles, per sas moltes ocupacions y per l'estat delicat de la seva salut, no pogué ja dedicar-se cada setmana als nostres periòdichs, en Moliné s'trobá naturalment dintre d'ells, y sigué un digne successor de son bon amic.

Data el comens de la seva tasca constant, y no interrompuda ni una sola setmana, dels primers números del mes de janer del any 1880.

Han transcorregut, donchs, mes de vint anys, y semblantment hem gosat nosaltres y 'ls nostres lectors de las gracias, las malicias intencionadas y la bona sombra del insigne caricaturista, del mestre entre 'ls mestres, comentador enginyós de nostra vida local y de la política de la restauració.

LA OBRA DE N MOLINÉ

Un mossén de pes.

L'amistat.

El favor del públic que no li ha faltat may ahont l'acert ab que ha procedit, la inagotable fecundia del seu ingeni, la facultat soberana d'estereotipar ab un sol trazo las personas y las cosas que sobresurten y s'distingeixen en la eterna comedia de la vida, el dó satíric pera fustigar, sempre rihent, vicis y preocupacions de tota

Riego, puja pel passeig de Sant Joan, cap a Urquinaona, per anar a trobar el xamfrà dels carrers Casp i Bruc, a prop de l'emblemàtic col·legi dels Jesuïtes de Casp, cap on s'adreça, i on és dissolta violentament.²⁰

Com hem dit, el republicanisme plebeu sol recórrer a *estridències* obscenes. N'és una bona prova el fet que a l'enterrament civil d'un correligionari republicà a Juneda el 1914, al costat dels himnes *La Marsellesa* i de *El Himno de Riego*, s'hi interpreti la cançó popular humorística contingent d'interpretacions obscenes, *No me l'encendràs*.

A Juneda, el Divendres Sant de l'any 1914, els republicans fan coincidir un dels punts de màxim emblematisme del calendari catòlic, la processó del Sant Enterrament, amb l'enterrament d'un correligionari —el jornalero Francesc Cabau— i la inauguració del cementiri *neutre* de la població. El fèretre del pobre jornalero és passejat, amb la rècula de correligionaris al darrera i la *banda* al davant, pels carrers de la vila a la mateixa hora que l'esmentada processó. Aquesta celebració, alhora que suposa una inversió absoluta respecte a la processó del *Sant Enterro* —l'enterrament d'un pobre jornalero en contraposició a l'Enterrament del més important dels homes— suposa també una voluntat de competició directa amb aquesta processó i amb la religió catòlica en general. Així que els republicans donen a l'enterrament civil un relleu màxim dins de la vida local. Els concurrents al funeral fan diversos actes de befa antireligiosa. La banda de música sona

Un altre dels flancs habituals d'atac d'aquesta premsa anticlerical, és l'altivesa —l'estirament— i la superbia d'uns capellans ben peixats. Aquests dibuixos són de l'il·lustrador i destacat republicà Manuel Moliné (1838-1901). Al peu de la primera il·lustració pot llegir-se: *Un mossén de pes*, i al peu de la segona: *L'amistat*. (*L'Esquella de la Torratxa*, 3-5-1901, p. 307).

¹⁹ Les celebracions del republicanisme popular comparteixen una matriu celebratòria bàsica. Aquesta consisteix en una cercavila pels carrers principals de viles i ciutats. Aquestes cercaviles o marxes cerquen una màxima galvanització comunitària —o col·lectiva— al voltant dels motius concrets de la celebració republicana: enterraments civils o *neutres*, proclamacions, excarceracions, efemèrides, commemoracions, ocupacions de propietats, etc. Aquest patró explota la sentimentalitat comunitària —o ecomunidora— que en les societats rurals i vilatanes antic règim i en les societats protourbanes hom sent, per excel·lència, amb immanència, en les places i carrers de sengles poblacions. Els acords suggestius de la música de la banda, amb els moments paroxístics quan aquesta executa els emblemàtics himnes republicans de *El Himno de Riego* i *La Marsellesa*, galvanitzen la sentimentalitat de *comunitas* —o de grup comunitari— amb relació al motiu concret de la celebració republicana, amb relació als sentiments concrets —bé de pugnatitat satírica, bé de numinositat victoriosa— que es conciten en aquestes celebracions. En els seus moments.

Vegem aquesta matriu celebratòria bàsica del republicanisme popular —la rua o ronda pels carrers principals de la vila amb l'acompanyament de banda— en la proclamació de la Primera República a Cervera, segons el record de Faust de Dalmasse: *...Una nit de mitjans de febrer de 1873, abans de sopar, se sentí un gran brogit al carrer, després dels acords del Himne de Riego i de la Marsellesa i'l resplendor de les atxes de cera. Era la comitiva que anava a la Plaça Major a proclamar la República. S'hi digueren molts disbarats...* (DE DALMASSE I DE MASSOT, Faust: *La República a Cervera*, a *Gaseta Cerverina*, Any I, núm. 6, Cervera Juny de 1926, p. 85).

El ritual de proclamació de la Segona República, seixanta anys més tard, segueix aquest mateix esquema celebratori bàsic. Podeu veure, entre múltiples exemples possibles, la proclamació de la II República a Maldà amb il·lustracions gràfiques de la mateixa, a CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim: *Maldà, història gràfica i del segle XX*, ps. 54-55. Sobre aquest esquema bàsic de celebració del republicanisme popular, i sobre el paper primordial que hi juguen les bandes-orquestres —la suggestivitat de la seva música— podeu llegir l'apartat intitulat *La utilització de les bandes en les celebracions del republicanisme pagès i plebeu*, dins el capítol *Les bandes-orquestra*, que vam incorporar en la nostra tesi doctoral, que ja hem referenciat.

²⁰ Vegeu ALBERTÍ, Santiago: *El republicanisme català i la restauració monàrquica 1875-1923*, ps. 146-147.

l'Himno de Riego, La Marsellesa, i –i– la cançó No me l'encendràs.

...Com si això no fos prou, havent-se mort Francesc Cabau, li feren (com tenia disposat) l'enterro civil, estrenant-se per aquest motiu lo "cementiri neutre", que se construí l'any passat. Per celebrar aquest "aconteixement", los radicals varen anar a l'enterro acompanyats de la música, la qual tocava La Marsellesa, L'Himno de Riego i No me l'encendràs, escarnint d'aquesta manera lo cadavre d'aquell infeliç fanàtic. Lo més trist de tot es que quasi tot el poble se mirava l'enterro celebrant amb moltes rialles la gracia que varen tenir los organitzadors d'aquella festa...²¹

Tot just quinze anys abans, l'octubre de 1899, els republicans de Tàrrrega, també aprofiten l'enterrament d'un correligionari, el pagès Felip Solé i Serra,²² com a acte de desafiament i d'inversió respecte al catolicisme local. Els republicans, amb la voluntat de donar el màxim ressò a aquesta contracel-

bració, desobeixen el traçat autoritzat per l'Ajuntament i passen, amb la passivitat de l'agutzil i del porter municipals, Antoni Verdaguier i Ramon Güell respectivament, pels carrers centrals de la ciutat. Aquest fet costa el cessament de l'agutzil Verdaguier i una penalització del porter Güell.²³ Un sector de propietaris catòlics de Tàrrrega promouen, com a acte de desgreuge de l'enterrament civil i com a celebració del *Segle Futur* –de l'imminent segle XX en què el món assistirà, esperant la futura vinguda de Jesús, a la instauració del seu *Regnat Social*– una col·locació de plaques del Sagrat Cor de Jesús a les façanes de diverses cases de Tàrrrega. L'Ajuntament, amb majoria del partit conservador, fa aturar la col·locació de les plaques²⁴ i emprèn accions judicials contra els seus responsables, així com contra els organitzadors de l'enterro civil, argumenant que uns i altres han desobeït les ordres municipals:

...Se dió cuenta enseguida de un expediente incoado por orden de la Alcaldía referente a

²¹ Juneda, a *Lo Pla d'Urgell*, Any III, Bellpuig 18-IV-1914, p. 6. També pot consultar-se: CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim: *La substitució del cançoner popular i tradicional. El cas de les terres de Ponent...*, p. 65.

²² Felip Solé i Serra (Cervera, 1828-Tàrrrega 1899), que desenvolupa diversos oficis –pagès, confiter, etc.– en el decurs de la seva vida, és un dels constants republicans de la segona meitat del dinou a Tàrrrega. Amb un fort compromís amb la Primera República, ultra ser regidor durant aquest període amb l'alcalde i prevere Salvador Martí i Calaf, el març de 1873 és designat membre de la Junta de Defensa Local.

Respecte als seus compromisos electorals i municipals, al marge del ja consagrat, cal fer avinent que Solé és regidor en tres moments de la Restauració: entre el juliol de 1879 i el juliol de 1881, éssent alcalde Josep Viñals; entre l'abril i juliol de 1887, éssent alcalde Antoni Roca; i entre el juliol de 1887 i el 1889, ocupant l'alcaldia Ramon Tàssies. Cal adduir, així mateix, en aquest camp, que al maig de 1891, a ell i a cinc precandidats més –tots formen part de l'oposició a la majoria conservadora– se'ls nega la sol·licitud de candidats a regidors, tota vegada que la majoria de la Junta Municipal del Cens diu que no acrediten de cap manera haver estat regidors de la vila. Felip Solé també és interventor en les eleccions municipals de 1893, pel segon districte, del candidat retirat, el republicà Ramon M. Beleta.

Solé i Serra havia ingressat a la maçoneria l'1 d'abril de 1888. Adopta com a nom simbòlic de germà el de *Pierrad*, en al·lusió al polític i militar espanyol Blas Pierrad (1812-1872) que contribuï al triomf de la revolució de 1854 i que havent participat en la rebel·lió dels sergents de la caserna de San Gil de 1863, s'ha d'exiliar fins que retorna amb la monarquia d'Amadeu de Savoia. Felip Solé participa primer en la Lògia "Discreció" 221 del Gran Orient Nacional d'Espanya. Provenent d'aquest taller, funda el 1889 la *Respetable Logia "29 de Septiembre"* núm. 259 al Orient de Tàrrrega, que treballa bajo los auspicios del SERENÍSIMO GRANDE ORIENTE NACIONAL DE ESPAÑA. En aquesta, hi deté el càrrec i la distinció de venerable mestre.

(SEGARRA I MALLA, Josep M.: *Història de Tàrrrega amb els seus costums i tradicions*. Vol. III (*Segles XVIII-XX*), Ajuntament de Tàrrrega, Tàrrrega 2005, ps. 189-190. Documentació relativa a la Lògia "29 de Septiembre" de Tàrrrega i de Castellserà, dipositada a la capsa SE Maçoneria 761 A, del Archivo General de la Guerra Civil de Salamanca. Actes municipals amb dates de 1-7-1879, 5-4-1887, 1-7-1887 i 1-1-1890 a Llibres d'Actes Municipals de l'Ajuntament de Tàrrrega. Anys 1879-1883, 1886-1888 i 1889-1892, al Fons Municipal de Tàrrrega de l'Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega; i requeriments presentants pels dirigents republicans Marià Feijóo i Caietà Puig i Piqué per tal com han estar invalidades les candidatures de Felip Solé i de cinc representants més de l'espectre liberal-republicà, tots exregidors, a les eleccions municipals de maig de 1891, a Documentació Electoral, al Fons Municipal de l'AHCT).

²³ Feia més de nou anys que el destituït agutzil Antoni Verdaguier era treballador municipal. Havia estat nomenat en la sessió del 20 de juny de 1890 (Acta municipal amb data de 20-6-1890, al Llibre d'Actes Municipals. Anys 1889-1892, al FMT de l'AHCT).

El *cementiri neutre* de Tàrrrega, on s'enterra el jornalier republicà Felip Solé, es construeix de nou l'any 1893 per les pèssimes condicions higièniques de l'existent (Acta municipal amb data de 24 de juliol de 1893, al Llibre d'Actes Municipals. Anys 1893-1897, al FMT de l'AHCT).

²⁴ Acta municipal amb data de 31 d'octubre de 1899, al Llibre d'Actes Municipals. Anys 1898-1901, al FMT de l'AHCT. Podeu veure també sobre aquesta qüestió: *Guillem: La nostra quinzena*, a *El Àguila Tàrraguense*, Any II, núm. 41, Tàrrrega 22-10-1899, ps. 175-176. Cinc dies després d'aquest polèmic funeral civil de Felip Solé i Serra, les autoritats civils i religioses de Tàrrrega participen en una missa de desgreuge a l'església del Carme de la ciutat (*Notícies*, a *El Àguila Tàrraguense*, Any II, núm. 42, Tàrrrega 5-11-1899, p. 178.).

no haberse seguido el itinerario por la misma fijado para el entierro civil de Felipe Solé Serra que tuvo lugar en la mañana del día diez y siete de este mes y por cual hecho habían sido suspendidos de empleo el Alguacil D. Antonio Verdagué y el portero D. Ramon Guell que fueron los dependientes del municipio encargados de que en el mencionado entierro se cumplieran las órdenes de la Alcaldía.

Enterados todos los Sres. Concejales del mencionado expediente, así como del informe que obra en el mismo autorizado por el Sr. Alcalde accidental y habida cuenta de que no se justifica que por los dependientes del municipio y menos por el Alguacil como Jefe de ellos, en el acto del entierro realizasen acto alguno para evitar que las órdenes de la Alcaldía quedasen desobedecidas y el prestigio de la Autoridad por los suelos en acto tan público, estándose en pleno convencimiento (...) acordaron aprobar por unanimidad en un todo lo efectuado por el Sr. Alcalde accidental D. Ramón Vidal en el asunto de referencia: destituir a D. Antonio Verdagué en el empleo de Alguacil del Alcalde y Ayuntamiento que viene desempeñando; y suspender de empleo y sueldo al Portero D. Ramon Guell con severo apercibimiento de que será destituido si en otra ocasión no cumple con lo cometido...²⁵.

Quatre mesos abans d'aquest enterrament civil, Tàrrrega viu un altre episodi significatiu de naturalesa anticlerical. Aquest fet, com aquell, parteixen del conflicte que s'origina entre un exponent destacat del progressisme laic i republicà de la ciutat, i més en concret entre un acte que aquest protagonitza, i l'estament religiós i món catòlic locals. Ara, la persona conflictiva és Pau Moner i Ramon. Aquest músic i modest propietari, fill d'Anglesola i establert a Tàrrrega, s'havia iniciat a la maçoneria el 1889 alhora que es vincula als grups republicans de Tàrrrega i comarca.²⁶ El fet que la orquestra que aquest dirigeix –la banda la Urgel·lesa– hagi de presidir la processó de la Capvuitada de Corpus dels carrer i plaça Major –el dia abans ha encapçalat la del ca-

rrer Urgell– provoca que la comunitat de preveres targarina es retregui de participar en la processó, un acte que, lluny de dissuadir els concentrats davant l'església parroquial, fa que aquests optin d'immediat per secularitzar la processó, que discorre sense preveres ni emblemes religiosos, aixecant tot plegat una notable controvèrsia entre diversos sectors de l'opinió i política targarines:

*...No puede negarse que el escándolo fue mayúsculo, y gracias a la sensatez del pueblo no fue nada en cuanto al orden material; pero haber de confesarse que frente a la sensatez del pueblo hay personas de distinguida posición social que se ponen al frente del motín y excitan las turbas a que su posición resulte un escarnio, que al clero se le cante el **trágala** y que se le obligue a obrar como obró, a **bailar el oso** es horrendo, es criminal. Podrá ser que al clero y al maestro de Capilla se les obligue a obrar contra su derecho empero estén seguros que todas las personas sensatas saben distinguir entre la fuerza de la razón y la fuerza de la fuerza...²⁷*

L'anticlericalisme republicà viú a Tàrrrega un altre episodi sonat amb la representació, el 27 de març de 1901, del drama de Benito Pérez Galdós, *Electra*. L'estrena de l'obra –dos dies més tard que a Lleida– genera, dins el que és un fenomen prou general arreu de l'Estat, un autèntic deliri anticlerical dels assistents, els quals irrompen amb crits contra els jesuïtes i els capellans, i exigeixen que es toquin els himnes republicans *El himno de Riego* i *La Marsellesa*.²⁸

A Bellpuig, el juny de 1901, el funeral civil del pagès Simeó Forcat –el primer d'aquesta vila urgellenca– s'havia produït, segons notícia del vell dirigent dels federals de la comarca, Caietà Puig, amb tota tranquil·litat fins que, en arribar la rua fúnebre a les portes del cementiri municipal, el troben tancat, sense cap funcionari municipal. El que posa de relleu, segons Puig i Boladeras, l'incompliment per part de l'alcalde de la promesa

²⁵ Acta municipal amb data de 31 d'octubre de 1899, al Llibre d'Actes Municipals. Anys 1898-1901, al FMT de l'AHCT. Vegeu també: *Guillem: La nostra quinzena*, a *El Aguila Tarraguense*, Any II, núm. 41, Tàrrrega 22-10-1899, pàgs. 175-176.

²⁶ Pau Moner i Ramon, casat, a principis del segle XX, el veiem establert amb la seva família, a Tàrrrega. Com a propietari i músic – interpret i director de banda – resideix entre el carrer de les Piques i el Lluís Fulquier. L'11 de novembre de 1888 havia ingressat a la maçoneria. En aquesta s'arropa el nom simbòlic d'Espartero. Com el referit Felip Solé, procedeix de la Lògia "Discreción" i ingressa a la "29 de Septiembre" de Tàrrrega en la qual deté el càrrec de primer vigilant. (Documentació relativa a la lògia lleidatana "29 de Septiembre" a la capsa SE Masonería 761 A. del Archivo General de la Guerra Civil de Salamanca).

²⁷ *Un amigo de la justicia*, a *El Aguila Tarraguense*, Any II, núm. 32, Tàrrrega 18-6-1899, ps. 32-33.

²⁸ *El Ideal. Periódico Republicano*, Any IV, núm. 166, Lleida 25-3-1901, p. 3; i *El Ideal*, Any IV, núm. 167, Lleida 1-4-1901, p. 3.

que havia fet al fill del finat de tenir a punt, tal com preveu la llei en aquests casos, un espai adjacent al cementiri catòlic en qualitat de *cementiri neutre*. On sebollir-hi Simeó Forcat. En aquest punt de sorpresa, segons Caietà Puig, els correligionaris, amb forta irritació pel fet, enterraren les restes de Forcat, soles, tocant a les parets del cementiri per la part de fora.²⁹

Dos anys abans de l'esmentat enterrament civil de Juneda que els republicans locals fan coincidir amb la processó del *Sant Enterrero*, a Arbeca, un grup de republicans locals proposa fer un àpat de carn coincidint amb el mateix esdeveniment religiós.³⁰ Es tracta, doncs, d'un altre contraritual, ben plebeu, que alhora que pretén transgredir essencialment una celebració religiosa emblemàtica a més no poder, pretén competir-hi directament. També, en aquest cas, com en l'enterrament de Juneda, la competència conflictiva i la transgressió respecte els rituals catòlics se celebra amb una exaltació materialista: en aquella ocasió, amb una obcenitat exultant; en aquesta, sobretot, amb una altra de les manifestacions més arrelades de la celebració pagesa: la forada.³¹

A El Llor, un petit poble segarrenc, dues dècades més tard, l'any 1934, tornem a veure el mateix esquema que acabem de suggerir: el jutge municipal, republicà, davant la mort d'un correligionari, pren, amb l'ajut d'altri –i havent-li prèviament arrencat la creu– el taüt a la vídua, i se l'emporten de casa al cementiri on deparen al difunt un singular àpat funerari: un comiat convertit de fet en una forada pagesa. Amb l'acompanyament de vi, pa i xoriço, i amb el taüt que presideix:

...*Altre cas de sectarisme al poble de Llór, districte de Torrefeta i bora d'Guisona, setmana de 15 Maig 1934, vá mori un propietari de la Esquerra un tal Jaume... i antes, vá vulgués confesá i combregá i firman la declaració de que volia ser enterrát canonicament i cuan vé sé la caixa áp lo difunt á la entrada seua Casa, i per aná áp lo Capellá i familia per anál a enterrá, uns cuáns salvátges, i lo Jutge de allí, al deván, traen la creu de la caixa, i sel varen amportá, cáp al Cementiri i celebran allí, una grán festa i ! vingui vi, pá i choriso!*³²

²⁹ PUIG I BOLADERES, Caietà: *Lo de Bellpuig*, a *El Ideal*, Any IV, núm. 177, Lleida 10-6-1901, ps. 2-3.

³⁰ Arbeca, a *Lo Pla d'Urgell*, Any II, Bellpuig 13-12-1913, p. 8.

³¹ Vegeu el capítol dedicat a la cultura pagesa de la forada en el primer bloc de *Modernització social a la Catalunya de Ponent durant el canvi de segles XIX i XX...*

³² GUILLÉN I FERNÁNDEZ, Empar: *El manuscrit de Pere Segarra. Recull històric...* p. 200. Podeu veure també CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim: *La substitució del cançoner popular i tradicional (El cas de les terres de Ponent)...* p. 65.

Tornem a veure, doncs, el mateix patró celebratori que a l'enterrament de Juneda: voluntat de competir directament amb cerimònies principals de l'Església <-> inversió radical de les mateixes <-> exaltació del goig material –de la forada, en aquest cas– amb valor utòpic.

A Balaguer d'altra banda, l'octubre de 1930, simpatitzants de l'esquerra obrerista del BOC, refan, amb motiu d'una manifestació al cementiri que té la intenció d'enderrocar el mur que separa el cementiri catòlic del neutre, el trajecte de les tradicionals processons al Sant Crist de la ciutat. Amb una marxa animada per cants revolucionaris i banderes roges, cosa que li confereix, a la pràctica, en aquest camí tan connotat, el ca-

L'any 1902, surt a Tàrrrega un periòdic efímer, *Lo Lloca*, que manifestava la ridiculització clerical en benefici del seu objectiu primordial, que és la crítica als conservadors locals i a la seva gestió de *La Electra-Urgelense*. Simptomàticament, el nom del quinzenerari, *Lo Lloca*, correspon a l'àlies de l'ermità de Sant Eloi, Pere Minguet.

ràcter d'una contraprocessó laica i de signe revolucionari.³³

Emparant-se en una sàtira de fons de la diada de Tots Sants, un grup anticlerical de Tàrrrega denuncia, el dia de Tots Sants de 1902, l'estat de defunció de la política local. El dia de Tots Sants d'aquest any treuen un número especial de *Lo Lloca*, el seu òrgan satíric. La revista, de rigorós dol com escau a la diada –amb franges d'un negre intens paral·leles a les parts superior i inferior del periòdic– repassa l'estat de crisi de les principals famílies polítiques de la ciutat: dels conservadors, que han perdut l'alcaldia el juny de 1901 i que viuen atrapats en la forta crisi de la societat *Electra*; i de la nova majoria municipal de base liberal, amb exconservadors, republicans i catalanistes, que comença a experimentar les primeres dissensions. Per donar un màxim emblematisme a aquest suposat estat general de crisi i servint-se de l'esmentada sàtira de fons de Tots Sants, *Lo Lloca* publica sengles esqueles dels periòdics d'aquestes forces polítiques, que llevat de l'òrgan dels conservadors, ja han plegat. Esqueles, doncs, de *El Aguila Tarraguense*, catalanista; de *La Voz de la Verdad*, liberal o fusionista; de *Via Libre*, republicana federal; i de *El Ermitaño de San Eloy*, conservador.³⁴

3. 5. 1. **La Ruella i el grup espiritista de Preixana. Enfrontament paròdic i substitució del ministeri catòlic a la població.**

Preixana viu durant els primers anys de la dècada dels vint del segle XX un fet insòlit dins la història de l'Església catalana contemporània: Valentí Comelles, administrador apostòlic de Solsona, deixa, com a càstig, el poble sense rector i sense assistència religiosa. Inclús, com ha recollit Mn. Antoni Bach, desestima la petició de la Germandat de Sant Antoni de poder celebrar el tradicional ofici de la seva diada, a la qual l'administrador eclesiàstic respon telegràficament:

*10 de gener. Contesta que mentre durin les circumstàncies que obligaren la surtida del pàrroco no's podra fer la festa.*³⁵

La raó d'aquesta situació tan excepcional rau en la formació durant els anys previs, d'un influent grup espiritista i de màgia que actua a la vora de Margarida Capdevila i Verniol, coneguda com *La Ruella*.³⁶ El grup que encapçala aquesta somnambulista, hipnotitzadora i espiritista filla de Sant Martí de Maldà, actua durant els anys previs a aquesta entredicció, com un contrapoder de caràcter religiós –o potser més justament, magicoreligiós– enfront del rector i del culte catòlic, protagonitzant diversos actes d'inversió radical contra aquest rector i contra el credo catòlic.

Són diversos els factors que explicarien la significativa incidència que té a Preixana, a partir dels anys deu del segle XX, aquest grup espiritista encapçalat per *la Ruella*:

1) Una important presència del republicanisme a nivell local, amb una important base de correligionaris que participen en celebracions republicanes importants.³⁷

2) Una presència de l'espiritisme que remunta si més no a l'any 1873, quan s'hi estableix, provinent de Lleida, l'espiritista Maria Jovell, que funda a Preixana un primer nucli d'iniciats que abandona el credo catòlic.³⁸ L'any 1898, amb motiu d'una visita pastoral del bisbe administrador de Solsona, Ramon Riu i Cabanes, el rector de Preixana, Ramon Pomés i Perelló, confirma la presència al poble d'un grupet de tres o quatre veïns humils que es diuen esperitistes.³⁹ És important destacar en aquest punt la notable difusió que tenen a partir dels seixantes del segle XIX les doctrines esperitistes d'Allan Kardec. Que alhora que cerquen una ciència positiva de l'ànima, a la qual reconeixen una vida pròpia, malden per una regeneració i una purificació de l'esperit i de la

³³ PÀMIÉS I BERTRAN, Teresa: *Crònica de la Vetlla. El pas de la Dictadura a la República, viscut...* 1975, p. 224.

³⁴ *Lo Lloca. periòdic satíric*, Any I, núm. 5, Tàrrrega 1-11-1902, ps. 2-4.

³⁵ BACH I RIU, Antoni: *Preixana, un poble de l'Urgell*, Col. "Viles i Ciutats" núm. 10, Diputació de Lleida i Ajuntament de Preixana, Lleida 1991, p. 181.

³⁶ BACH I RIU, Antoni: *Preixana, un poble de l'Urgell...* ps. 134-135 i 181. Margarida Capdevila i Verniol, nascuda a Sant Martí de Maldà el 22 d'abril de 1897, és la filla gran del matrimoni format per Salvador Capdevila i Ruiz, pagès d'ofici, i Antònia Verniol i Mata, ambdós de Sant Martí de Maldà. El matrimoni Capdevila-Verniol té un fill petit, Joan Capdevila i Verniol, nascut el 29 de juliol de 1899 (*Llibre de Registre de Naixements. Anys 1897-1899*, a l'AMSM, fols. 197-198). Margarida Capdevila i Verniol, *la Ruella*, manlleva el renom de la casa de Sant Martí de Malda de què n'és filla: *ca la Ruella*.

³⁷ Vegeu per exemple *De la província. Preixana*, a *El Ideal*, Any IX, núm. 501, Lleida 5-4-1906, ps. 2-3.

³⁸ BACH I RIU, Antoni: *Preixana, un poble de l'Urgell...* p. 114.

³⁹ BACH I RIU, Antoni: *Preixana, un poble de l'Urgell...*p. 117.

societat.⁴⁰ En un altre nivell, des dels últims anys del segle XIX, es difon, a través de publicacions de caràcter populista –llibres, revistes o làmines– una moderna mitografia esotèrica que causa una forta suggestió popular. N'és testimoni, així, l'èxit assolit per llibres com *El magnetismo, sonambulismo y espiritismo*.⁴¹

3) La forta oposició del rector, Mn. Ramon Moretó a les timbes de joc de la població, que denuncia a la guàrdia civil de Bellpuig i al Govern Civil de Lleida.⁴²

La suma dels factors esmentats, i sobretot la personalitat fortament suggestiva de *la Ruella*, contribueixen a formar, des de les darreries dels anys deu del s. XX, quan aquesta es casa a Preixana, i fins a l'any 1939, quan ha d'emprendre l'exili, un significatiu –nodrit bàsicament de membres de la pagesia humil– i prou cohesionat grup espiritista.

El lideratge de *la Ruella* en aquest grup espiritista format a Preixana durant les dècades anteriors a la Guerra Civil del segle XX es basa en els seus dons paranormals. Uns dons, bàsicament, de somnambulisme i d'hipnotització. I es basa així mateix en la transferència que fa aquesta somnambula de la suggestió que provoquen aquests dons a la pràctica de l'espiritisme. Del qual en resulta un esperitisme amb una dimensió màgica molt important, que se centra en la suggestió del contacte i de la comunicació amb les ànimes dels difunts. No podem descartar en aquest sentit, sinó ben al contrari, que la recepció d'una moderna bibliografia esotèrica com el llibre adés esmentat, sug-

⁴⁰ Són fonamentals en aquest sentit les contribucions de l'espiritista francès Allan Kardec amb llibres com *Resumé de la loi des phénomènes spirites* (1864) o *Filosofia espiritista o El libro de los espiritus* (1901), o amb les seves habituals col·laboracions a la *Revue Spirite de Paris*. Aquest esperitisme de Kardec té un ascendent fonamental en l'espiritisme científic de les últimes dècades del s. XIX que aquí vehiculen revistes com *El Resplendor* i *El Alma Humana*. Aquest esperitisme té també la seva expressió en el positivisme espiritualista de prohoms republicans com el lleidatà Humbert Torres.

Al *Certamen humorístich* que fa la Joventut Catòlica de Lleida amb motiu dels Innocents de 1880 apareix una paròdia breu, però prou clara, de l'èxit de l'espiritisme entre certs sectors il·lustrats (Vegeu CASALS, Tomàs: *Certamen humorístich de la Joventut Catòlica de Lleida. 28 de desembre de 1880. Innocentades que s'enllasen la una ab l'altra titulades los marangosos aparellats*, Impremta de Montes, Lleida 1881, ps. 9-10.). Sembla que la recepció popular en aquestes terres de la doctrina espiritista d'Allan Kardec és ben prematura i significativa. Així ho pensa, per exemple, que Joan Serret, de Belianes, *lo Joanet del Capblanc*, després del xoc que li produeix, durant la dècada dels seixantes del s. XIX, l'assassinat per raons de joc d'un company de la seva timba habitual de Tàrraga –de Quintí Morana, d'aquesta vila– es converteix del tot en un apostol del bien hablar y transformándose en el gran místico de las doctrinas espiritistas del filósofo Allan-Kardec. ¿Quién no lo vió todos los domingos con su sombrilla, verano e invierno, viajero a pie hacia Vilagrassa?... (El asesinato de Quintín Morana. Recuerdos e historias intrascendentes de la Tàrraga ochocentista, a Nueva Tàrraga, Any VI, núm. 274, Tàrraga 3-9-1949, p. 1).

⁴¹ GARCIA-RAMÓN, Leopoldo: *El magnetismo, sonambulismo y espiritismo*, Tipografia Garnier, Barcelona 1880.

⁴² En el context d'aquestes dècades d'introducció a la modernitat, l'oposició als jocs d'atzar i de ventura resulta, de fet, l'oposició al que és per a molts un mitjà molt suggestiu en vistes a una possibilitat d'un accés ràpid a les insinuants ofertes i possibilitats que ofereix la ciutat i la modernitat en general.

gestioni, en una dona com *la Ruella* amb uns dons naturals per a la hipnosi i per al somnambulisme, i en el seu entorn, un cultiu desacomplexat dels mateixos i la seva vinculació amb l'espiritisme i amb l'ocultisme.

Un dels motius pels quals més es daleix la sàtira anticlerical del període de la Restauració –premsa i cançoner popular– és la suposada incontinència sexual dels capellans, i més concretament, les eventuals relacions que aquests mantenen amb criades, majordomes i feligreses. Aquest marc mental, que arrela ja fecundament en el folklore popular antic règim, el podem veure reflectit per exemple en aquesta il·lustració de *La Campana de Gràcia*, que posa en boca d'un capellà que predica des de la trona: *Germans caríssims, no ho creguéu que nosaltres pensém en casar-nos. ¿Per qué'ns hem de casar? ¿No tenim la majordona?* (*La Campana de Gràcia* 13-1-1900, p. 1)

Heus ací l'explotació d'uns altres motius arquetípics de paròdia clerical, entroncats semblantment amb força en l'imaginari popular: els clergues que incorren en excessos gastronòmics, etílics, i obscens; o, concomitantment, els rituals religiosos que deriven en actes bàquics. En tenim una mostra ben indicativa en aquesta sàtira humorística d'una romeria a Montserrat: el que se suposa un romiatge de maig acaba sent una bacanal rústica. Aquesta és l'anotació que consta al peu de la imatge: *Com ab las darreras plujas/ hi ha per tot herba abundant/ els remats d'ovellas místicas/ comensan ja á pastorar.* (*La Campana de Gràcia* 3-5-1902, p. 1).

Pelegrinació á Montserrat

Com ab las darreras plujas
hi ha per tot herba abundant,

els remats d'ovellas místicas
comensan ja á pastorar.

La Ruella prodiga, entre els seus seguidors, demostracions de somnambulisme i d'hipnosi. Unes demostracions que, segons versen alguns testimonis, agafen sovint un caràcter jocós, entremaliat i irreverent. La seves capacitats d'hipnotització li fan guanyar una fama que sobrepassa de llarg l'àmbit local i atrau a Preixana molts curiosos i malalts que hi arriben d'altres punts de la comarca i de més lluny. I que s'hi desplacen fins i tot amb autocars i camions. *La Ruella* basa la seva hipnosi en l'autosuggestió provocada dels diversos sentits del cos. Del tacte –contusions, crema-

des, etc.–, de l'olfacte –olors, pudors–, de la vista –imatges fantàstiques i fins i tot espectaculars– i de l'oïda –sorolls.

La fascinació que senten *la Ruella* i el seu grup per l'esperitisme, i la personalitat tan suggestiva de Margarida Capdevila gràcies a les seves aptituds paranormals, fan que es crei Preixana, un remarcable grup esperitista. Un grup que alhora que connecta amb l'esllanguida tradició heretada del segle anterior, desenvolupa una concepció de l'esperitisme molt impregnada de la personalitat

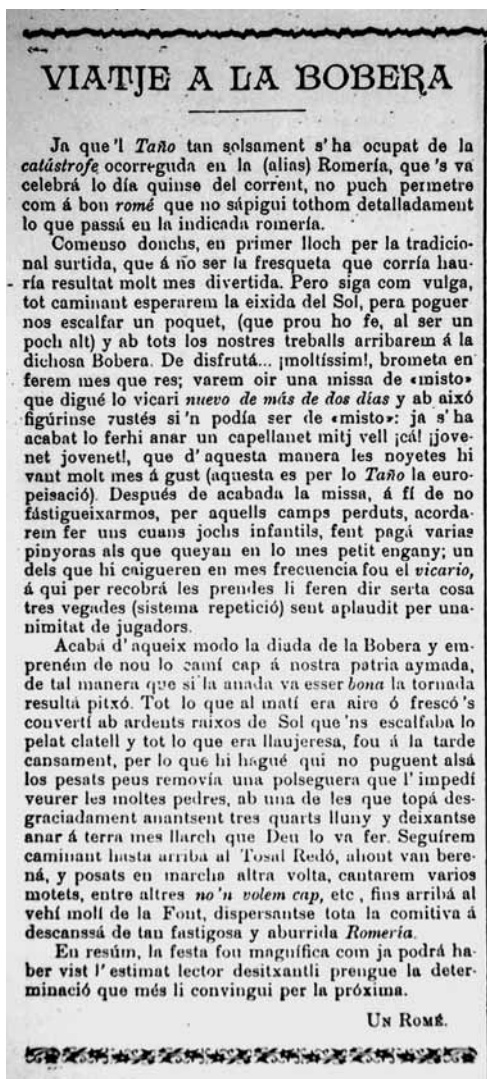
d'aquesta somnambulista. Es tracta d'un esperitisme amb una dimensió màgica fonamental. L'esperitisme d'aquest grup abraça la idea que les ànimes dels difunts romanen al lloc on han viscut i que continuen convivint amb els seus moradors vius. Els membres del grup tracten les ànimes dels morts com a romases quotidianament entre ells.

Les pràctiques que segueix el grup espiritista que anima la Ruella, centrades d'una banda en el somnambulisme-hipnosi-joc-espectacle, i d'altra banda, en un esperitisme màgic creen una forta suggestió i cohesió entre els seguidors del grup. L'èxit del grup, que recluta, amb nivells d'adhesió diferent, part de la pagesia pobra de Preixana, que manté una afinitat amb el republicanisme local, el converteix en un autèntic contrapoder de caràcter religiós i popular que entra en competència directa i en conflicte amb el rector de Preixana, Mn. Ramon Moretó.

Els membres d'aquest grup protagonitzen durant els anys 1923 i 1924 unes actuacions que, entre la paròdia i el joc, busquen la ridiculització del rector. És així que el responsabilitzen de fer màgia durant la nit i més concretament de ser l'autor d'uns forts sorolls i d'unes llambregades de llums, que ells mateixos fan des de casa de la Ruella als afores del poble. La versemblança d'aquesta contrapàròdia que maneguen els acòlits de la Ruella –acusar el rector de fer, tot just, allò que ells fan en la vida ordinària i del qual aquest els n'acusa: fer màgia– fa que la guàrdia civil arribi a registrar la rectoria per veure si troba alguns estris de màgia i trobant-hi uns hostiers, creu que poden ser els talismans màgics. Aquesta suposició contra el rector que ha alimentat paròdicament el grup espiritista fa que una nit s'arribi a formar un avalot de gent que es dirigeix cap a la rectoria, i on és aturat *in extremis* pel jutge municipal. Més tard, el caporal de la guàrdia civil troba amagats als baixos de la casa de la Ruella els autors del la (contra)paròdia clerical.⁴³

3.6. Contrarelatació paròdica de les fórmules i dels esdeveniments catòlics

La premsa republicana populista que sorgeix a partir de les últimes dècades del segle XIX té l'anticlericalisme com a principal element d'afirmació. D'identitat. I com s'esdevé en la cultura festiva d'aquest republicanisme, que incorre, sovint, en paròdies de guix divers al voltant del clergat, i dels ritus i de les institucions religioses, aquesta

Semblant lògica paròdica a la que estableix la il·lustració "Pelegrinació a Montserrat", podem copsar a la crònica satírica *Viatje a la Bobera* que publica *Lo Lloca* de Tàrraga amb motiu de la romeria dels feligresos d'aquesta ciutat al santuari de la Bobera, a Guimerà. (*Lo Lloca* 12-10-1902, p. 3).

premsa se centra en la contrarelatació paròdica d'esdeveniments i rituals religiosos. En aquestes contranarracions paròdiques, el rebuig clerical s'acompanya eminentment, com si fos l'altra cara de la mateixa moneda, d'una exaltació obscena i pornogràfica. I en segon terme, d'una exaltació de la forada.

En aquests relats paròdics de la religió que vehicula la premsa populista republicana, l'obscè, la pornografia, el menjar i el beure, actuen, alhora, com a factors de ridiculització religiosa i com a factors d'exaltació materialista, amb valor utòpic. Les argücies paròdiques que se solen utilitzar en aquest sentit són bàsicament tres: 1) una evidenciació, amb valor extrem, de les situacions de desig o de gaudi material/sensual –amorós, de menjar exquisit o abundós i de beure– que s'entremesclen, amb formes i amb nivells diferents, en les celebracions

⁴³ BACH I RIU, Antoni: *Preixana, un poble de l'Urgell...* ps. 134-135.

religioses; destacant les situacions d'insinuació, de flirteig i de festeig amorós que concorren, sobretot en el marc de romeries i d'aplecs, en les festes religioses; 2) una perspectiva distorsionadora, en clau pornogràfica, dels elements de les cerimònies religioses que són susceptibles de ser-ho; 3) una contraposició material –vi, menjar i dones– en termes hipertròfics als aspectes més emblemàtics dels rituals religiosos.

Els gèneres a través dels quals aquesta premsa populista republicana vehicula aquest anticlericalisme obscè són els comuns de la premsa satírica a partir de les últimes dècades del segle XIX: 1) la –llargacobra satírica; 2) l'article –parlament– satíric; i 3) els breus comentaris i petits diàlegs en punxa. Es tracta d'un conjunt de gèneres narratius populistes que traeixen ja les perspectives que ofereix una societat que va incrementant les cotes de complexitat. El tipus d'expressió satírica que predomina en aquestes revistes, en aquests diversos registres narratius que hi operen, és la mordacitat; la mordacitat satírica, que insidiosament, ho impregna tot.

Vegem ara un exemple indicatiu de relat satíric d'una celebració relegendosa. Es tracta de la crònica que publica el periòdic satíric i anticlerical *Lo Lloca* d'una romeria al santuari de la Bovera (Guimerà), de l'any 1902 per part de feligresos de Tàrraga:

*...Ja que'l Taño⁴⁴ tan solsament s'ha ocupat de la catástrofe ocorreguda en la (alias) Romeria, que's va celebrá lo dia quinse del corrent, no puch permetre com a bon romé que no sápigui tothom detalladament lo que passá en la indicada romeria. Comenso donchs, en primer lloch per la tradicional surtida, que a no ser de la fresqueta que corria hauria resultat molt mes divertida. Pero siga com vulga, tot caminant esperarem la eixida del Sol, pera poguernos escalfar un poquet, (que prou ho va fe, al ser un poch alt) y ab tots los nostres treballs arribarem á la dichosa Bobera. De disfrutá... moltíssim!, brometa en ferem mes que res; varem oir una missa de "misto" que digué lo vicari **nuevo más de días** y ab aixó figúrinse vustés si'n podía ser de "misto": ja s'ha acabat de ferhi anar un capellanet mitjvell, cá!, jovenet, jovenet, que d'aquesta manera les noyetes hi van molt mes a gust...⁴⁵*

⁴⁴ Es refereix al periòdic òrgan dels conservadors de Tàrraga, *El Ermitaño de San Eloy*.

⁴⁵ *Un Romé: Viatje a la Bovera*, a *Lo Lloca*, Any I, núm. 4, Tàrraga 12-10-1902, p. 3. En canvi, tot just dos anys després, l'Ajuntament de Sant Martí de Maldà, governat pels republicans federals des de 1901, delega a una comissió l'assistència a la romeria que ha de pujar al santuari de la Bovera amb motiu de l'any jubilar que commemora els cinquanta anys de la promulgació del dogma de la Immaculada Concepció (1854). És un exemple de com pot variar, tanmateix, d'un lloc a un altre, i en funció de diversos factors –formació dels dirigents, sociologia local, la posició de poder ocupada en el marc local– l'actitud de republicans cap a l'Església. L'Ajuntament de Sant Martí, durant els anys de govern republicà (1901-1909), sempre subvenciona els sermons de la festa major, com pot verificar-se a les actes municipals. I dona permís a la factura del mausoleu d'homenatge al destacat propagandista catòlic Mossen Josep Vallès que havia exercit el ministeri a la vila des de finals del vuitcents fins al seu òbit l'any 1902.

(Vegeu les actes municipals amb data de 31-10-1904, i 13-4-1907, al Llibre d'Actes Municipals de l'Ajuntament de Sant Martí de Maldà. Anys 1904 i 1907, a l'AMSMM; podeu veure també CAPDEVILA I FELIP, Sanç: *El santuari de la Bovera*, Tallers de Successors de Torres&Virgili, Tarragona 1929, ps. 60-61.)

Bibliografia bàsica

- BERRIOT, Raymond: *Petit bréviaire de l'anticlericalisme catholique*, Clerf ed., Paris 1986.
- BONET, Joan, i MARTÍ, Casimir: *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques 1881-1888*, III Premi Internacional Jaume Vicens Vives de Ciències Socials, Editorial Vivens Vives, Barcelona 1990.
- CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim: *Modernització social a la Catalunya de Ponent durant el canvi de ss. XIX i XX*. Tesi doctoral dirigida per Sebastià Serrano. Departament de Lingüística. Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona, 2003.
- CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim: *Caciquisme rural i contrautopies pageses. Els testimonis d'unes cobles de la Conca de Barberà i del Priorat*, pendent de publicació a l'Aplec d'Estudis de la Conca de Barberà.
- CARO BAROJA, Julio: *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*, Itsmo Ediciones, Col·lecció "Fundamentos", Madrid 1980
- DAVID, François: *Les réseaux de l'anticléricalisme en France*, Etrepilly, Bartillat 1997.
- DDAA: *El anticlericalismo español contemporáneo*, Col. Historia, Biblioteca Nueva, Madrid 1998. Ed. a cura de Emilio La Parra López i Manuel Suárez Cortina.
- DE BELLMUNT, Domènec: *Causas de l'anticlericalisme espanyol*, Impressor Lecha, Tolosa de Llenguadoc 1967.
- DELGADO, Manuel: *Las palabras de otro hombre. Anticlericalismo y misoginia*, Muchnik ed., Barcelona 1993.
- DIAZ MOZAZ, José M^a: *Apuntes para una sociología del anticlericalismo*, Editorial Ariel, Fundació Juan March, Madrid 1976.
- DEFUILLLE, Eugène: *L'Anticléricalisme avant et pendant notre République*, C.Lévy ed., Paris 1911.
- DU PASSAGE, Henri: *L'Anticléricalisme français. Hier et Demain*, Editions Spes, Paris 1925. 2ª edició.
- MIR, Miquel: *Entre el roig i el negre*, Col. El Balanci 537, Edicions 62, Barcelona 2007.
- NOYES, Dorothy: *Els "performances" de façana a la Catalunya moderna: ostentació, respecte, reivindicació, rebuig...* a *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, edició a cura de Joaquim Capdevila i Agustí García, Col. "Milà i Fonatanals" núm. 25, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Barcelona 1997 ps. 125-149.
- G. PAYNE, STANLEY: *El catolicismo español*, Col. EspañaEscrita, Editorial Planeta, Barcelona 2006.

